

een reductie op zich. De historicus bovendien de opdracht meegeven de integratie in bestaande politieke kaders te helpen verwezenlijken, legt daarenboven een zware hypotheek op de maatschappij-kritische potentie van het historisch onderzoek. Uiteindelijk lijkt het verleden er voor Frijhoff zelfs helemaal niet toe te doen. Waar hij het heeft over het begrip “toe-eigening”, lijken mensen zich als het ware van hun geschiedenis te kunnen losrukken. “Het doet er daarbij weinig toe hoe je zelf vanuit je geschiedenis zo ver bent gekomen. Je maakt je persoonlijke identiteit dan ondergeschikt aan die van je nieuwe gemeenschap”. (p. 48) In mijn ogen wordt hier buiten beschouwing gelaten waar het bij de geschiedschrijving echt om draait, namelijk om de manier waarop het verleden (dat wil zeggen: uit het verleden overgeërfde structuren, instellingen en vertogen) bepaalde keuzes en beleidsopties mogelijk of onmogelijk maakt.

BERT DE MUNCK

WILLEM FRIJHOFF, *Dynamisch erfgoed*, SUN, Amsterdam, 2008, 112 p.

Noten

- (1) PAUL SCHEFFER, “Het multiculturele drama”, in: *NRC Handelsblad*, 29 januari 2000.
Zie ook: PAUL SCHEFFER, *Het land van aankomst*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2007.
- (2) Zie www.entoen.nu.
- (3) Zie www.nationaalhistorischmuseum.nl.
- (4) Zie onder meer: W. FRIJHOFF, “Volkskunde en cultuurwetenschap. De ups en downs van een dialoog”, *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde*, Nieuwe Reeks, deel 60, nr. 3, Amsterdam, 1997, pp. 89-143.
- (5) De lezing is te bekijken op de Faro Blog. Zie www.faronet.be.
- (6) Zie www.nwo.nl/cultureledynamiek.

[B] EEN NIEUW RICHPUNT. “CONGO” VAN GUY VANTHEMSCHE

Schrijven over Congo was lange tijd eenvoudig. Men koos voor een triomfantelijk register waarin men helden als Leopold II en Henry Morton Stanley portretteerde tegen de achtergrond van de exotische tropen. Na 1960 verdween samen met het postkoloniale debacle dit triomfantelijke optimisme uit de koloniale literatuur en geschiedschrijving. In tegenstelling tot vroeger, werd koloniale geschiedenis nu een complexe onderneming, waarin allerhande gevoeligheden en vragen als schuld en verantwoordelijkheid opdoken. De geschiedenis van Congo werd nu, als ze al aan bod kwam, gekruid met bitterheid of nostalgie. Met name rond de gruwelijkheden in de leopoldiaanse rubberpraktijken en de figuur van Patrice Lumumba ontstond er een hevig internationaal debat waarin woorden als genocide en moord vielen. Het leek wel alsof de geschiedenis van Congo niet langer het terrein van de historici was, maar wel dat van de media, de ethici en de politiek.

Gevoed door controverses en opinies werd het Belgische koloniale verleden een mijnenveld dat kennelijk met de nodige schroom moet worden betreden. Ook Guy Vanthemsche, hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel, kampt in zijn nieuwe Congoboek met de ambivalenties van het omstreden koloniale erfgoed, maar hij tracht deze te overstijgen in een vernieuwende synthese. Deze synthese verschijnt als derde deel in de reeks *Nieuwe Geschiedenis van België*. Vanthemsche presenteert zijn boek nadrukkelijk als een historische studie, waarin het koloniale verleden vanuit de polemieken terug naar het veld van de geschiedenis wordt gehaald. Diegenen die een standpunt verwachten over de vraag of de kolonisatie “goed” of “slecht” was, komen dus bedrogen uit. Historici vellen immers geen oordelen, schrijft Vanthemsche ter verantwoording, maar proberen de menselijke samenleving in het verleden te begrijpen en te verduidelijken.

Dat geldt ook voor het koloniale verleden. Die resoluut en strikt historisch begrepen studie van Congo wordt door de *éminence grise* van de Belgische Congospecialisten, Jean-Luc Vellut, aangekondigd als “een vernieuwende geschiedschrijving van de koloniale rijken”. Tegen de achtergrond van het

Belgische familie in Ango, Belgisch Congo, aan het einde van jaren vijftig,
Foto H. Goldstein/ Archieven van het Koninklijk Paleis.

soms hevige Congodebat is Vanthemsches nuchtere wetenschappelijke aanpak inderdaad verademend. Tegelijkertijd is het een synthese van honderd jaar geschiedenis, tenminste op politiek-economisch vlak; ook dat is in het verbrokkelde historiografische landschap onmiskenbaar een belangrijke stap vooruit. Toch blijft de veelvuldige aandacht voor de dilemma's van de koloniale geschiedenis tekenend voor de complexen waarmee de discipline worstelt, terwijl het volledig ontbreken van de cultuurgeschiedenis een signaal is dat heel wat Congo-onderzoek nog moet gebeuren — het zijn constatering die ook Vanthemsche zelf doet.

Maar hoe ziet Vanthemsche die nieuwe historische studie van Congo? Waarover schrijft hij dan? Het boek *Congo. De impact van de kolonie op België* vertrekt van een stellige onderzoeksvraag: welke stempel heeft Congo op economisch en politiek vlak in België nagelaten? Na een inleidend overzicht, behandelt de auteur achtereenvolgens de impact van Congo op de binnenlandse politiek van België, op de buitenlandse politiek van België en op de Belgische economie. In een laatste

hoofdstuk worden deze drie thema's belicht voor de postkoloniale periode. Deze uitdrukkelijke vraagstelling van Vanthemsche en zijn aandacht voor de gehele koloniale geschiedenis — in tegenstelling tot de traditionele nadruk op de Onafhankelijke Congostaat (1885-1908) en de dekolonisatie (1955-1960) — leiden tot heel wat nieuwe en verfrissende inzichten. Met betrekking tot de binnenlandse politiek constateert Vanthemsche dat alleen bij crisismomenten, zoals de overname van Congo door België in 1908 bijvoorbeeld, een zekere beroering en animo ontstond rond de kolonie. Verder werd de binnenlandse politiek gekenmerkt door een grote inbreng van privéspelers — de zakenwereld, de kerk en enkele wetenschappers en ambtenaren — die *en petit comité* hun zaakjes regelden. Op basis van eigen archiefonderzoek volgt Vanthemsche de Congopolitiek van een bijzondere privéspeler, de monarchie, die steeds een eigenzinnige strategie volgde. Bepaald onthullend is het plan om van Belgisch-Congo een vicekoninkrijk te maken, geleid door Leopold III; in de tweede helft van de jaren 1950 circuleerde dit idee in hoge kringen.

Op buitenlands vlak speelde de kolonie een veel grotere rol. Het onmetelijke gebied in het hart van Afrika bezorgde België een status waarmee het flink boven zijn niveau kon meespelen in de internationale politiek (in het bijzonder tijdens de Tweede Wereldoorlog); omgekeerd hield die status van kleine koloniale machthebber ook steeds een bedreiging in. Wantrouwen ten opzichte van buitenlandse inmenging in het begeerde Congo loopt als een rode draad doorheen de Belgische buitenlandse politiek, stelt Vanthemsche. In de jaren '50 leidde die houding tot een internationaal isolement, toen België tegen het vigerende antikolonialisme in hardnekkig vasthield aan zijn verouderde, traditionele koloniale beginselen. Ook dat is een nieuw gegeven dat uitstekend wordt gedocumenteerd met materiaal uit diplomatieke archieven.

Regelmatig botst Vanthemsche echter op archieven die ontoegankelijk bleken of op een gebrek aan voorstudies, waardoor hij bepaalde thema's onvoldoende kan belichten; in één beweging inventariseert hij zo echter diverse mogelijkheden voor toekomstig onderzoek. Vooral voor het luik over de economie en voor de recente periode spelen lacunes hem parten. "Het onderzoeksterrein is breed en weinig stabiel", zo opent hij het stuk over postkoloniaal Congo en de buitenlandse politiek van België. "De historicus moet dus de gebaande paden van het wetenschappelijke onderzoek verlaten en zich hullen in de rol van chroniqueur of het risico lopen uit te pakken met gewaagde hypothesen".

En dat is duidelijk niet de stijl van Vanthemsche. In dit boek is — dat blijkt uit alles — een voorzichtig, secuur en methodisch te werk gaand historicus aan het woord. In het economische hoofdstuk waagt Vanthemsche zich bijvoorbeeld niet aan een totaalbalans, maar kiest hij ervoor om vooral het handelsverkeer en het economische weefsel in kaart te brengen. In het postkoloniale hoofdstuk brengt de auteur vooral lijn in de drie incidentrijke decennia die België en Mobutu beleefden. Memoires van onder andere Leo Tindemans, ex-minister van Buitenlandse Zaken, en ex-premier Wilfried Martens bieden achtergrond en perspectief; doorgedreven onderzoek brengt alweer onthullingen, onder andere over journalisten en hooggeplaatste politici die Mobutu corrupteerde.

Toch zijn die onthullingen niet de belangrijkste verdienste van dit boek. Deze historische synthese is vooral een nieuw richtpunt: een richtpunt voor lezers die een moderne en goed geschreven politiek-economische geschiedenis van België's Congo wensen, maar ook een richtpunt in de koloniale historiografie als discipline. Dit alles wordt gebracht in een ingetogen en stijlvolle tekst, aangevuld met tabellen, lijsten en grafieken voor de liefhebbers. Kortom: de *Nieuwe Geschiedenis van België* meer dan waardig.

RUBEN MANTELS

GUY VANTHEMSCHE, *Congo*, Lannoo, Tielt, 2007, 328 p.

[B] CULTUURBELEID IN NEDERLAND

Cultuurbeleid zonder politiek. Die paradoxale gedachte kwam meermaals naar boven bij het lezen van *Cultuurbeleid in Nederland. Een overzicht van het beleid van de Nederlandse overheid op het gebied van de kunsten, het erfgoed en de media*. Wellicht heeft dat te maken met het adagium van een van de mentale grondleggers van dat beleid, met name Johan Rudolf Thorbecke (1798-1872). Deze liberale staatsman ontviel in een parlementair debat in 1862 immers de verlichte ingeving dat "de overheid geen oordelaar van kunst en wetenschap" is. Hoewel nog twee andere staatslieden in belangrijke mate hun stempel op het Nederlandse cultuurbeleid drukten — met name de katholiek Victor de Steurs (1843-1916) en de socialist Emanuel Boekman (1889-1940) met hun ideeën over respectievelijk cultureel erfgoed en publieksparticipatie — lijkt Thorbeckes lijn toch wel de hoofdtoon te zetten voor een goede honderdvijftig jaar cultuurbeleid in Nederland. Voor een kunstminnende Vlaming moet dat op het eerste gezicht verfrissend lijken. In een regio waar men al tien jaar met de plak van het primaat van de politiek zwaait en waar deze in feite sinds haar ontstaan nooit echt ver weg van het cultuurbeleid is geweest, kan het adagium van Thorebecke inderdaad als muziek in de oren klinken. Directe partijpolitieke inmenging en persoonlijke voorkeuren van enkele bewindvoerders